

Byzantina Symmeikta

Vol 15 (2002)

SYMMEIKTA 15

Η επανάσταση του Βιταλιανού της Θράκης και οι πολιτικοί ελιγμοί του Αναστασίου

Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ

doi: [10.12681/byzsym.886](https://doi.org/10.12681/byzsym.886)

Copyright © 2014, Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΠΑΤΟΥΡΑ Σ. (2008). Η επανάσταση του Βιταλιανού της Θράκης και οι πολιτικοί ελιγμοί του Αναστασίου. *Byzantina Symmeikta*, 15, 39–52. <https://doi.org/10.12681/byzsym.886>

ΣΟΦΙΑ ΠΑΤΟΥΡΑ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΤΑΛΙΑΝΟΥ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΕΛΙΓΜΟΙ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

*Βασιλεὺς Ἀναστάσιος δρᾶν ἀνεπισκέπτως οὐδὲν οὔτε ἠπίστατο οὔτε εἰώθει*¹. Μέσα από αυτή τη σύντομη φράση ο μεγάλος ιστορικός του βου αιώνα Προκόπιος καταθέτει την προσωπική του άποψη για την πολιτική που άσκησε ο γηραιός αυτοκράτορας. Αποστασιοποιημένος από την ταραγμένη θρησκευτικά εποχή του, τον κρίνει θετικά τόσο στο *Ἵπὲρ πολέμων* έργο του όσο και στις ελάχιστες παρεκβατικές αναφορές της «Μυστικῆς» του ιστορίας².

Σε τι όμως συνίστατο η πολιτική του Αναστασίου ώστε να προκαλέσει την αναγνώριση του μεγάλου ιστοριογράφου; Οι πηγές³ που καταγράφουν τα γεγονότα της βασιλείας του, σύγχρονες και μεταγενέστερες, είναι συνήθως αποσπασματικές, μεροληπτικές και ασαφείς. Ωστόσο αλληλοσυμπληρώνονται μεταξύ τους και εμπεριέχουν πολλά στοιχεία, η αξιολόγηση των οποίων μπορεί να μας οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα.

Υπενθυμίζουμε ότι η περίοδος της βασιλείας του Αναστασίου σημαδεύτηκε από πολιτικές⁴, κοινωνικές και θρησκευτικές αναταραχές, οι οποίες σε ορισμένες περι-

1. ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ I, *De Bello Persico*, έκδ. HAURY-WIRTH, Λιψία 1963, 47.

2. ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ III, *Ἀνέκδοτα* 19 §5, έκδ. HAURY-WIRTH, Λιψία 1963, 120: *Ἀναστάσιος γὰρ προνοπικώτατος τε ἄμα καὶ οἰκονομικώτατος πάντων αὐτοκρατόρων γενόμενος.*

3. Συνοπική παρουσίαση των πηγών της εποχής του Αναστασίου από τον P. CHARANIS, *Church and State in the Later Roman Empire*, ²Θεσσαλονίκη 1974, 107-116.

4. Τα μεγάλα πολιτικά προβλήματα που αντιμετώπισε ο Αναστάσιος ήταν, κυρίως, η επανάσταση του Ἰσαυρου Λογγίνου –αδελφού του Ζήνωνα–, που διήρκεσε από το 491 έως το 498, και η επανάσταση του Κωνσταντίνου, δούκα της Θεοδοσιούπολης (Erzerούμ) το 502, οι οποίες αντιμετωπίστηκαν επιτυχώς (βλ. W. E. ΚΑΕΓΙ, *The Byzantine military Unrest 471-483*, Amsterdam 1981, 30, 64-65, και R. C. BLOCKLEY, *East Roman Foreign Policy: Formation and Conduct from Diocletian to Anastasius*, Wiltshire 1992, 86).

πτώσεις πήραν τη μορφή ανοικτής σύγκρουσης και είχαν ως αφετηρία την αμφισβήτηση της εξουσίας του⁵. Ο ανταγωνισμός για την πολιτική εξουσία και τη δογματική επικράτηση, τροφοδοτούμενος, είτε από προσωπικές φιλοδοξίες και σχέδια είτε από αντικειμενικές ιδεολογικές διαφορές, κυριάρχησε σ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του, και κορυφώθηκε με τη γνωστή επανάσταση του Βιταλιανού⁶, που λίγο έλειψε να του στοιχίσει το θρόνο.

Για το λόγο αυτό, η επανάσταση του κόμητα των Φοιδεράτων της Θράκης⁷, δεν συνιστά αυτόνομο γεγονός, αλλά συνδέεται στενά με όλες τις διεργασίες εκείνης της εποχής. Η ανάδειξη κατά συνέπεια, των στοιχείων εκείνων που προσδιορίζουν την πολιτική του αυτοκράτορα στο συγκεκριμένο ζήτημα απαιτεί την ένταξή του στο ευρύτερο πλαίσιο των προβλημάτων της εποχής.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα του Αναστασίου από την ανάληψη της εξουσίας, ήταν, ως γνωστόν, το θρησκευτικό. Παντού υπήρχε σύγχυση. Το *Ένωτικόν* του Ζήνωνα⁸ δεν επέφερε το προσδοκώμενο αποτέλεσμα, ενώ το Ακακιανό σχίσμα⁹ οδήγησε σε οξύ ανταγωνισμό την Εκκλησία της Ρώμης με τις ανατολικές Εκκλησίες¹⁰, που επίσης διασπάσθηκαν λόγω των δογματικών τους διαφορών¹¹. Τα θρησκευτικά πάθη οδήγησαν πολλές φορές σε αιματοχυσίες, λαϊκές εξεγέρσεις και στάσεις¹².

5. Γενικά για το φαινόμενο της αμφισβήτησης της εξουσίας και τις μορφές με τις οποίες εκδηλώθηκε κατά τη βυζαντινή εποχή βλέπε: J.-Cl. CHEYNET, *Pouvoir et Contestation à Byzance* (963-1210), Παρίσι 1990· πρβλ. J. HOWARD JOHNSTON, *Pouvoir et contestation à Byzance, Europe/Byzance* 822 (Octobre 1997), 60-73.

6. Λεπτομέρειες γύρω από την επανάσταση και την αλληλουχία των γεγονότων που συνδέονται με αυτή βλέπε CHARANIS, *Church and State*, 80-94, και A. SCHWARCZ, *Die Erhebung des Vitalianus, die Protobulgaren und das Konzil von Heraclea 515*, *Bulgarian Historical Review/Revue bulgare d'Histoire* 4, 1992, 3-10.

7. Σχετικά με την ερμηνεία του όρου *φοιδεράτοι* και την εξέλιξή του κατά τον 6ο αιώνα και ειδικότερα κατά την περίοδο της επανάστασης του Βιταλιανού, βλ. Ev. CHRYSOS, *Conclusion: De Foederatis Iterum*, στο W. ROHL (επιμ.), *Kingdoms of the Empire, The integration of Barbarians in Late Antiquity*, Leiden-New York-Köln 1997 [The Transformation of the Roman World, 1], 199-200.

8. ΕΥΑΓΡΙΟΣ, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, κεφ. 14: Τό Ένωτικόν του Ζήνωνος, έκδ. BIDEZ-PARMENTIER, Amsterdam 1964, 111-114. Πρβλ. E. STEIN, *Histoire du Bas-Empire 476-565*, II, Παρίσι 1949, 20-27.

9. Βλ. J. RICHARDS, *The Popes and the Papacy in the Early Middle Ages, 476-752*, Λονδίνο 1979, 57-68.

10. ΕΥΑΓΡΙΟΣ, 119.

11. Στο ίδιο, 126.

12. ΕΥΑΓΡΙΟΣ, 126: *Οὗτος ὁ Ἀναστάσιος, εἰρηναιὸς τις ὢν, οὐδέν καινουργεῖσθαι παντελῶς ἠβούλετο, διαφερόντως περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν. Καί διὰ παντός ἤει τρόπου τὰς τε ἀγιωτάτας ἐκκλησίας ἀταράκτους μείναι ἅπαν τε τὸ ὑπῆκοον βαθείας γαλήνης ἀπολαύειν, πάσης ἔριδος καὶ φιλοικείας ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἐκποδῶν γενομένων.*

Όσον αφορά τη Θράκη και ειδικότερα τη Μικρά Σκυθία, όπου ξέσπασε η επανάσταση, οι συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί ευνοούσαν οποιασδήποτε μορφής αντίδραση προς την επίσημη κεντρική εξουσία. Στις παραδουνάβιες επαρχίες επικρατούσε το ορθόδοξο στοιχείο¹³ και η επίδραση της Ρώμης ήταν πολύ ισχυρή¹⁴. Την πίστη των ορθοδόξων της Μικράς Σκυθίας ενίσχυαν οι Σκύθες μοναχοί, που διατηρούσαν άριστες σχέσεις με την Εκκλησία της Ρώμης¹⁵. Στη Θράκη, όμως, εκτός της θρησκευτικής, είχε εκδηλωθεί και έντονη κοινωνική δυσαρέσκεια, εξαιτίας των ειδικών νομοθετικών ρυθμίσεων¹⁶ για την περιοχή, καθώς και απογοήτευση στις τάξεις του στρατού, λόγω της διακοπής των επισίων επιδομάτων προς τους Φοιδεράτους και της μείωσης των παροχών στον τακτικό στρατό¹⁷.

Πέραν όμως των ενδογενών προβλημάτων της περιοχής, την επανάσταση διευκόλυνε και μια σειρά από άλλους παράγοντες των οποίων βασική συνισταμένη ήταν οι δογματικές αντιθέσεις. Η καθαίρεση του πατριάρχη Μακεδόνιου το 511¹⁸, η ενθρόνιση από την άλλη το 512 του σκληρού και άκαμπτου μονοφυσίτη Σεβήρου

13. Βλ. CHARANIS, *Church and State*, 46-47 και 80. I. BARNEA, *Din Istoria Dobrogei II*, Βουκουρέστι 1968, 412-413· Ο ΊΔΙΟΣ, *Contributions to Dobrudja History under Anastasios I, Dacia n.s.* 4, 1960, 363-375.

14. Οι ίδιοι οι πάπες της Ρώμης έκαναν γενναίες προσπάθειες ν' αποσπάσουν τις δουναβικές επαρχίες Σκυθία και Μυσία από την δικαιοδοσία της Κωνσταντινουπόλεως, αρχής γενομένης με τον πάπα Γελάσιο το 496 (βλ. F. DVORNIK, *Pope Gelasius and Emperor Anastasius I*, *BZ* 44, 1951, 211-216, και Charanis, *Church and State*, 53 και 80).

15. Βλ. I. COMAN, *Les Scythes, Jean Cassien et Denys le Petit et leurs relations avec le monde Méditerranéen*, *Κληρονομία* 7, 1975, 27-48.

16. *Codex Justinianus* X, 27.2 και XI, 48.19. Πρβλ. BARNEA, *Contributions*, 363· Ο ΊΔΙΟΣ, *Din Istoria*, 412-413· ΚΑΕΓΙ, *The Byzantine military Unrest*, 91 σημ. 6.

17. Βλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, *Ίστορία Χρονική*, έκδ. C. MÜLLER, FHG V.1, 1860, 32. Πρβλ. R. VULPE, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Βουκουρέστι 1938, 325· P. PEETERS, *Hypatius et Vitalien. Autour de la succession de l' empereur Anastase*, *Recherches d'Histoire et de Philologie Orientales* 2, Βρυξέλλες 1951 [*Subsidia Hagiographica* 27], 234-275· BARNEA, *Contributions*, 363-364· ΚΑΕΓΙ, *The Byzantine Military Unrest*, 92.

18. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ, *Έκλογαί έκ τής Έκκλησιαστικής Ίστορίας*, Βιβλίο Β' § κη', PG. 86/1, στ. 200: *Υπολαβών ό βασιλεύς ότι είπερ κριθείν ό Μακεδόσιος, ό λαός ως άθώου άντιλήφεται, νυκτός αυτόν μετά βίας επί τίν Καλκηδόνα εξέπεμψεν. Κάκειθεν παραπεμφθίνα εν Εύχαϊτοις προσέταξεν. Τη δέ έξής προεβάλετο εις έπίσκοπον Τιμόθεόν τινα πρεσβύτερον τής Έκκλησίας και σκευοφύλακα. Λεπτομέρειες για την καθαίρεση του Μακεδόνιου περιέχονται σε επιστολή του μονοφυσίτη Συμεών του Πρεσβυτέρου προς τον Σαμουήλ, αρχιμανδρίτη της Συρίας, που διασώθηκε από τον Ζαχαρία το Ρήτορα (*Έκκλησιαστική Ίστορία*, VII, 6-8, έκδ. K. AHRENS-G. KRÜGER, *Die Sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhetor*, Λιψία 1899, 119-128)· βλ. επίσης ΕΥΑΓΓΙΟΣ, 146.*

στον Πατριαρχικό θρόνο Αντιοχείας¹⁹, και η ταυτόχρονη μεγάλη στάση των ορθόδοξων στον Ιππόδρομο της Πρωτεύουσας²⁰ ενίσχυσαν σημαντικά την αξιοπιστία των επιχειρημάτων του επίδοξου επαναστάτη της Θράκης.

Την ίδια εποχή, παρά τις όποιες προσπάθειες (αλληλογραφία και διαπραγματεύσεις μέσω πρεσβειών) δεν είχε επιτευχθεί ουσιαστική προσέγγιση μεταξύ του Πάπα και του βυζαντινού αυτοκράτορα²¹. Αλλά και ο Θεοδώριχος παρά την επίσημη αναγνώρισή του από τον Αναστάσιο το 497²², δεν δίστασε το 513 να ταχθεί στο πλευρό του επίδοξου σφετεριστή *χαριζόμενος Βιταλιανῶ*, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Θεοφάνης²³.

Στα παραπάνω πρέπει να προστεθεί και η προϊστορία της περιοχής που για ευνοήτους λόγους είχε γίνει και στο παρελθόν εστία στρατιωτικών επαναστάσεων και αναταραχών με πρωταγωνιστές κυρίως ηγέτες συμμαχικών βαρβαρικών στρατευμάτων (Φριπιγέρνης, Αλάρικος, Θεοδώριχος, Αναγάστης κ.λπ.)²⁴.

Επιστρέφοντας στο θέμα μας, πρέπει να τονίσουμε εξ αρχής ότι οι περισσότεροι συγγραφείς της εποχής καταγράφουν ως αιτία ή αφορμή της εξέγερσης τη δογματική παρέκκλιση του αυτοκράτορα²⁵. Είναι προφανές, ότι αυτό αποτελούσε το βασι-

19. Βλ. ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΡΗΤΩΡ, *Βίος Σεβήρου*, έκδ. M. A. KUGENER, *Vie de Sévère*, PO II 1, 1907, 7-115. Πρβλ. W. H. C. FRIEND, Severus of Antioch and the Origins of the Monophysite Hierarchy, *Orientalia Christiana Analecta* 195, Ρώμη 1973, 266 (=ο Ίδιος, *Religion und Unpopular in the Early Christian Centuries*, Λονδίνο 1976, XIX)

20. Πηγές που καταγράφουν τη μεγάλη στάση του 512 και τις αιτίες που την προκάλεσαν είναι οι ακόλουθες: MARCELLINUS COMES, *Chronicon*, έκδ. Th. MOMMSEN, *MGH AA* 11, Βερολίνο 1894, 97-98· ΜΑΛΑΛΑΣ, *Χρονογραφία*, έκδ. L. DINDORF, Βόννη 1831, 406-407· *Πασχάλιον Χρονικόν*, έκδ. L. DINDORF, Βόννη 1832, 610· ΕΥΑΓΓΡΙΟΣ, 146.

21. *Vita Hormisdæ*, στο *Liber Pontificalis* I, έκδ. L. DUCHESNE, Παρίσι 1955, 269-270 και *Epistulae imperatorum pontificum aliorum inde ab anno CCCLVII usque ad a. DLIII datae*, στην *Collectio Avellana*, έκδ. O. GUENTHER, Λιψία 1898 [CSEL 35], ep. 116 και 116a, σελ. 513-520. Πρβλ. RICHARDS, *The Popes and the Papacy*, 101-102.

22. Βλ. BLOCKLEY, *East Roman Foreign Policy*, 94.

23. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, *Χρονογραφία*, έκδ. C. DE BOOR, τόμος 1, Λιψία 1883 (ανατ. Νέα Υόρκη 1980), 161: 'Ορμίσδας δέ, ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης, ὀκλούμενος ὑπὸ Θεοδερίκου χαριζομένου Βιταλιανῶ Ἐννόδιον τὸν ἐπίσκοπον ἐπεμψε.

24. Βλ. Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ, Συμβολή σπίν ἱστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας (4ος-6ος αἰ.), *Σύμμεικτα* 6, 1985, 315-351, και Άννα ΚΑΡΑΜΑΛΟΥΔΗ, Οἱ μεταβολές σπίν πολιτική τοῦ Ζήνωνος μετά πίν πτώση τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ Κράτους και οἱ Ὀστρογότθοι ἡγεμόνες (476-481), *Σύμμεικτα* 6, 1985, 73-90.

25. MARCELLINUS COMES, 98-99· VICTOR TONNENENSIS, 194-195· ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΡΗΤΩΡ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* VII, 13 και VIII 2 (σελ. 136 και 141)· ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 32-35

κό επιχείρημα που ο εμπνευστής και πρωταγωνιστής της πρόβαλε προς τα έξω. Ο Ιωάννης Αντιοχεύς –βασική πηγή για το συγκεκριμένο γεγονός– στα θρησκευτικά αίτια, προσθέτει και εκείνα της διακοπής των *φοιδεραιτικών ανώνων* αλλά και των «αδικημάτων» που διέπραττε ο των *Θρακῶν* στρατηγός²⁶. Άλλοι συγγραφείς, όπως ο Ευάγριος, ο Μαλάλας και ο πολύ μεταγενέστερος Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος (14ος αι.), χαρακτηρίζουν ως πρόσχημα το βασικό επιχείρημα του Βιταλιανού και του καταλογίζουν ευθέως δόλο και σκοπιμότητα²⁷. Την φιλοδοξία του για την κατάληψη της εξουσίας υπαινίσσεται και ο Ιωάννης Αντιοχεύς μέσα από τη φράση *πάντες αὐτὸν ἐδεδίεσαν καὶ βασιλέα προσεδόκων*²⁸. Από την άλλη πλευρά, ο Θεοφάνης εχθρικά διακείμενος προς τον μονοφυσίτη Αναστάσιο, ερμηνεύει την επανάσταση του Βιταλιανού σαν έκφραση της προσδοκίας του λαού και του κλήρου, γι' αποκατάσταση της θρησκευτικής νομιμότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης²⁹. Ο σύγχρονος με τα γεγονότα Ζαχαρίας Ρήτωρ, μολονότι τοποθετείται ευνοϊκά προς τον Αναστάσιο, αναγνωρίζει στο πρόσωπο του Βιταλιανού όλες τις όψεις ενός πραγματικού επαναστάτη. Τον χαρακτηρίζει θαρραλέο, ετοιμοπόλεμο και γενναίο, ταυτόχρονα όμως θρασύ, άγριο και τύραννο³⁰. Κατά συνέπεια, τόσο οι συνθήκες που πλαισίωσαν την επανάσταση όσο και η προσωπικότητα του πρωτεργάτη της καθιστούσαν την αντιμετώπισή της εξαιρετικά δύσκολη.

Παρακολουθώντας τις τρεις διαδοχικές της φάσεις από το 513 έως το 516, θα σταθούμε μόνο στα σημεία εκείνα που αποκαλύπτουν τις ιδιαιτερότητες της πολιτικής του Αναστασίου και αναδεικνύουν τη σημασία τους. Πρώτη πράξη αντίδρασης στον αιφνιδιασμό του Βιταλιανού, που ήδη έχει εγκατασταθεί στο Έβδομο³¹ με το στρατό του, είναι η ειρηνική προσέγγιση, μέσω διαπραγματεύσεων. Τις διαπραγμα-

26. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 32: *Οὗτος [Βιταλιανός] ἐπειδὴ τὰ πολλὰ συνδιατρίβων τοῖς Οὐννοις ἐτοιμότερος πρὸς ἀπόνοιαν ἠγγέλθη τῷ βασιλεῖ (ἀφαιρεθεὶς γὰρ σπῆσεως δημοσίας τῶν καλουμένων φοιδεραιτικῶν ἀνώνων), εἰσηγῆται τοῖς τὰ περὶ Σκυθίαν καὶ Θράκην πληροῦσι τάγματα.*

27. ΕΥΑΓΡΙΟΣ, 145: *ὁ Βιταλιανός... πάντα δρῶν, πάντα πυρπολῶν, οὐδὲν ἕτερον ταῖς φαντασίας ἔχων ἢ καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν ἐξελεῖν καὶ τῆς βασιλείας κρατῆσαι Μαλάλας, 402-403: Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐτυράννησε Βιταλιανός ὁ Θραξ διὰ πρόφασιν πινὰ, φησί, λέγων ὅτι διὰ τοὺς ἐξορισθέντας ἐπισκόπους ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, PG 147, 201: ὁ τύραννος... ἐπ' ἐλπίσι μεγάλας ᾶν, καὶ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων παραστήθεσθαι, καὶ τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι.*

28. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 35.

29. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 157: *Τούτῳ τῷ ἔτει Βιταλιανόν... οἱ ἐν Σκυθία καὶ Μυσία καὶ λοιπαῖς χώραις ὀρθόδοξοι παρεκάλουν κινθῆναι κατὰ Ἀναστασίου τοῦ δυσσεβοῦς.*

30. ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΡΗΤΩΡ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, VII, 13 καὶ VIII, 2 (σελ. 136 καὶ 141).

31. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 32. Πρβλ. SCHWARCZ, Die Erhebung des Vitalianus, die Protobulgaren, 6.

τεύσεις αναθέτει στον στρατηγό του Πραισέντου Πατρίκιο³², φίλο και ευεργέτη του Βιταλιανού, ακολουθώντας μια πρακτική προσέγγισης του αντιπάλου, γνωστή από το παρελθόν, από την εποχή μάλιστα του μεγάλου βησιγόθου ηγεμόνα, Αλάρικου. Το αποτέλεσμα της συνάντησης ήταν το προσδοκώμενο. Απεσταλμένοι του Βιταλιανού σπεύδουν στην Κωνσταντινούπολη να διαπραγματευθούν με τον αυτοκράτορα³³. Το έργο του τελευταίου είναι πλέον εύκολο. Η εμπειρία του παρελθόντος και ιδιαίτερα του πρόσφατου δικού του καθορίζουν τη στάση που πρέπει να κρατήσει. Διαλλακτική, κολακευτική και ταυτόχρονα υποκριτική, ανάλογη μ' εκείνη που επέδειξε στον πατριάρχη Μακεδόνιο, λίγο πριν τον καθαιρέσει, αλλά και στο ορθόδοξο πλήθος, που ένα μόλις χρόνο πριν, διαδηλώνοντας στον Ιππόδρομο, ζητούσε επίμονα την παραίτησή του.

Εκτός από κολακείες και δώρα, στους απεσταλμένους του Βιταλιανού ο αυτοκράτορας μοιράζει πολλές υποσχέσεις. Στα προσχηματικά επιχειρήματά του απαντά με τα ίδια όπλα. Υπόσχεται επανόρθωση των λαθών του στρατηγού Υπατίου και αποκατάσταση της θρησκευτικής ενότητας. Στην τελευταία μάλιστα υπόσχεση για να την καταστήσει πιο πειστική, εμπλέκει και τον πάπα της Ρώμης³⁴, θερμό υποστηρικτή του Βιταλιανού. Πετυχαίνει έτσι ν' αφοπλίσει προσωρινά το Βιταλιανό, ο οποίος αναγκάζεται ν' αποχωρήσει, ενώ ο ίδιος κερδίζει πολύτιμο χρόνο.

Οι υποσχέσεις του όμως και στην περίπτωση αυτή είναι χωρίς αντίκρουσμα. Εφαρμόζοντας πιστά την έως τώρα επιτυχημένη πρακτική της γρήγορης μετάβασης από την συνδιαλλαγή στην αντεπίθεση, ο Αναστάσιος επιχειρεί να αιφνιδιάσει τον αντίπαλό του. Στον Κύριλλο, διάδοχο του Υπατίου, αναθέτει αμέσως το έργο της δολοφονίας του Βιταλιανού. Η αποτυχία του σχεδίου του και η αντιστροφή των πραγμάτων³⁵ τον υποχρεώνουν να προσφύγει σε μια ενέργεια γνωστή και δοκιμασμένη και από προγενέστερους αυτοκράτορες του 4ου και 5ου αιώνα. Για να περιορίσει την επιρροή του επαναστάτη-σφετεριστή σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα της Πρωτεύουσας και της Θράκης και να κερδίσει ο ίδιος τις εντυπώσεις, τον ανακν-

32. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 32. Πρβλ. *PLRE* II, λήμμα Patricius 14.

33. Τις διαπραγματεύσεις με τους απεσταλμένους του Βιταλιανού προωθεί, εξ ονόματος του Αναστασίου ο Sacellarius Θεόδωρος: MARCELLINUS COMES, 98, και ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 35. Πρβλ. *PLRE* II, λήμμα Theodorus 55.

34. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 32: ἄξιν τε ὑποσχόμενος τοὺς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης τὰ περὶ τῆς δόξης τῶν ἱερῶν καταστήσοντας.

35. Την εκδοχή αυτή παραδίδει ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 32-34. Ο ΜΑΛΛΑΣ, 402, εκφράζει διαφορετική άποψη, σύμφωνα με την οποία ο Βιταλιανός ντιήθηκε μεν σε ανοικτή μάχη, από τον Κύριλλο, αλλά στη συνέχεια ο Κύριλλος αιχμαλωτίστηκε από τον πρώτο στην Οδησό και θανατώθηκε.

ρύσσει δημόσιο εχθρό (*hostis publicus*)³⁶, ενώ ταυτόχρονα ετοιμάζεται για δυναμική αντιμετώπισή του στο πεδίο της μάχης.

Η απόφαση του Αναστασίου να περάσει σε δυναμική κατασταλτική πολιτική θα τον δικαιώσει μόνο προσωρινά³⁷. Στη συνέχεια, η βαρεία ήττα του Υπατίου κοντά στο φρούριο *Acrés*, οι μεγάλες απώλειες των στρατευμάτων του και η κατάληψη από τον Βιταλιανό των επαρχιών Σκυθίας, Μυσίας και Θράκης θα οδηγήσουν για δεύτερη φορά τον επικίνδυνο επαναστάτη στα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης³⁸. Στο μεταξύ μια λαϊκή εξέγερση στη βυζαντινή πρωτεύουσα έχει επιδεινώσει την ήδη κρίσιμη κατάσταση. Για τον αυτοκράτορα δεν υπάρχει πια παρά ο μονόδρομος της συνδιαλλαγής. Παρά την απόγνωση, στην οποία κατά τον ορθόδοξο χρονογράφο Θεοφάνη³⁹ έχει περιέλθει, η ευέλικτη και ψύχραιμη στάση του θα τον δικαιώσει και θα τον βγάλει σύντομα από το αδιέξοδο. Η συσσωρευμένη εμπειρία του από ανάλογες καταστάσεις του παρελθόντος τον έχει ήδη διδάξει πολλά.

Τις διαπραγματεύσεις αναθέτει και πάλι σ' έναν παλιό φίλο του Βιταλιανού, τον στρατηγό του πραισέντου Ιωάννη⁴⁰. Η ανάγκη για άμεση εκτόνωση της κατάστασης τον υποχρεώνει ν' αποδεχθεί –με το αζημίωτο πάντως– όλους τους όρους που του θέτει ο αντίπαλος: ανάκληση των καθαιρεθέντων επισκόπων, σύγκληση νέας συνόδου στην Ηράκλεια της Θράκης για την επανένωση των Εκκλησιών, όρκο φιλίας και πίστης στη συμφωνία⁴¹ και τέλος διορισμό του προ ολίγου ανακρηυχθέντος

36. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 33. Πρβλ. SCHWARCZ, *Die Erhebung des Vitalianus, die Protobulgaren*, 6, και CHARANIS, *Church and State*, 83.

37. Ο Αναστάσιος έστειλε εναντίον του Βιταλιανού στρατό ογδόντα χιλιάδων ανδρών, υπό την ηγεσία του ανεπιού του Υπάτου και του νέου στρατηγού της Θράκης Αλάθα. Οι πρώτες μάχες ήταν επιτυχείς για τον αυτοκρατορικό στρατό, γεγονός που προκάλεσε μεγάλη ευφορία στην Πρωτεύουσα με την εμφάνιση του αυτοκράτορα στη Μεγάλη Εκκλησία και στον Ιππόδρομο: ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 33 πρβλ. CHARANIS, *Church and State*, 83.

38. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 34· MARCELLINUS COMES, 99· ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΙΚΙΟΥ, Χρονικό, 89.77 (αγγλ. μτφρ. R. H. CHARLES, *The Chronicle of John (c. 690 A.D.) Coptic Bishop of Nikiu*, Οξφόρδη 1916 (ανατ. Amsterdam 0000), 130.

39. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 160: 'Αναστάσιος δὲ ἀπογνούς πέμπει τινὰς τῆς συγκλήτου παρακαλῶν εἰρνεύσαι αὐτόν.

40. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 34: 'Ιωάννης τὴν τῶν στρατηγῶν καὶ ὑπάτων ἀξίωσιν ἔχων ΜΑΛΛΑΑΣ, 403-404.

41. Σχετικά με τις θρησκευτικές δεσμεύσεις του Αναστασίου βλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 34: ὄρκοι περὶ φιλίας παρέχοντο καὶ τὸ τῆς θρησκείας ἀνενοῦτο κήρυγμα· VICTOR TONNENENSIS, 195: *Vitalianus comes cum manu valida barbarorum Constantinopolim veniens in Sosthene sedit: qui non aliter postulatus pacem Anastasio imperatori promittit, nisi prius defensores synodi Chalchedonensis relegatos exilio sedibus propriis reddat et Romanae ecclesiae cunctas Orientis ecclesias uniat* ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 160: τούς τε

«δημόσιου εχθρού» στη θέση του στρατηγού της Θράκης⁴². Από τις πηγές δεν διευκρινίζεται αν η τελευταία παραχώρηση του αυτοκράτορα ικανοποιούσε αντίστοιχο αίτημα του αντιπάλου του ή αποτελούσε προσωπική του πρωτοβουλία. Σε κάθε περίπτωση πάντως, αυτή η απόφαση δεν ελήφθη τυχαία. Η ικανοποίηση του Βιταλιανού σε προσωπικό επίπεδο θ' αποδυνάμωνε τα επιχειρήματά του για τ' άλλα ζητήματα —ιδιαίτερα το θρησκευτικό— τα οποία ο Αναστάσιος, σ' αυτή τουλάχιστον πφάση, δεν μπορούσε και δεν σκόπευε να επιλύσει.

Η αλληλογραφία του αυτοκράτορα, άλλωστε, με τον πάπα της Ρώμης Ορμίσδα⁴³, αμέσως μετά την εκτόνωση της κρίσης, αποσκοπούσε εκτός των άλλων και στον αποπροσανατολισμό του Βιταλιανού με τον οποίον ο Πάπας βρισκόταν σε διαρκή επικοινωνία⁴⁴. Προκειμένου να πείσει τον πρώτο για τις ειλικρινείς του προθέσεις, ξαναρχίζει τις διαπραγματεύσεις με τον νέο Πάπα της Ρώμης.

Με τη σύμφωνη γνώμη και την δέθεν έγκριση του Βιταλιανού, ο Αναστάσιος στέλνει στον προκαθήμενο της Δυτικής Εκκλησίας επιστολή και τον προσκαλεί να παραβρεθεί, τον Ιούλιο του 515 στην προγραμματισμένη Σύνοδο της Ηρακλείας⁴⁵. Η καθυστέρηση, ωστόσο, της παράδοσης στον Πάπα αυτής της επιστολής και το ασαφές περιεχόμενο μιας δεύτερης μυστικής, που έφθασε νωρίτερα από την πρώτη⁴⁶, θέτουν σε σοβαρή αμφισβήτηση την αξιοπιστία του Αναστασίου αναφορικά με την πρόσκληση που απύθυνε στον Πάπα. 'Ο γάρ άσεβής βασιλεύς παραβάς τὰς συνθήκας λάθρα έδήλωσε τῷ πάπα 'Ρώμης μὴ παραγενέσθαι, ισχυρίζεται ο Θεοφάνης⁴⁷, ενώ ο Ιωάννης Αντιοχεύς που προσεγγίζει τα πράγματα πιο ρεαλιστικά τονίζει ότι ο βασιλεύς, που άθελά του, δέχθηκε τους όρους του τυράννου, έμψχανατο εἴ τι δυναθείη δράσαι κατ' εκείνον δολίως⁴⁸.

έξορισθέντας έπισκόπους άνακαλεἶσθαι... έν 'Ηρακλεία τῆς Θράκης... και ούτω κροτηθῆ ἡ σύνοδος, έρχομένου και τοῦ 'Ρώμης και πάντων τῶν έπισκόπων, και κοινή κρίσει δοκιμασθῆ τὰ κατά τῶν ὀρθοδόξων τοιμηθέντα.

42. Ο Βιταλιανός υπηρέτησε ως *magister militum per Thracias* την περίοδο 514-515· βλ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 34: *τά τῆς Θρακίας άρχῆς σύμβολα* MARCELLINUS COMES, 99: *magister militum per Thracias Vitalianus factus* ΖΑΧΑΡΙΑΣ Ρ'ΗΤΩΡ VII 13, VIII 2 (σελ. 136 και 141): *Στρατηγός*.

43. *Collectio Avellana*, ep. 125, σελ. 537-540.

44. Ο πάπας Ορμίσδας μνημονεύει επιστολή που του είχε αποστείλει ο Βιταλιανός (*Βιταλιανού ὀρθοδόξου πολλά τὰ έτη*: *ACOe* III, 32, 27, σελ. 85, και *Collectio Avellana*, ep. 116,7 (σελ. 514): *nam et ad Vitalianum famulum vestrum misit litteras, quia accepta a pietate vestra, sicut ipse scripsit licentia suos ad patrem vestrum sanctum papam homines destinavit.*

45. *Collectio Avellana*, ep. 126, σελ. 540-546.

46. *Collectio Avellana*, ep. 127, σελ. 544-545.

47. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 161.

48. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 34.

Η αδυναμία του Πάπα να παραστεί στη Σύνοδο λόγω της σκόπιμης καθυστέρησης της επίσημης πρόσκλησης και οι σκληρές αντιπαραθέσεις των ορθοδόξων και μονοφυσιτών επισκόπων που βρέθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, με προορισμό την Ηράκλεια, αποτέλεσαν μια καλή αφορμή για τον αυτοκράτορα να ματαιώσει τη Σύνοδο, που ούτως ή άλλως δεν σκόπευε να πραγματοποιήσει⁴⁹. Η σύγκληση, άλλωστε, μιας τέτοιας Συνόδου, που αποφασίστηκε κάτω από την πίεση των γεγονότων της Θράκης, σε περίοδο βαθύτατου θρησκευτικού δικασμού των λαών της Ανατολής και γενικής σύγχυσης στους κόλπους της Εκκλησίας, θα οδηγούσε πιθανότατα σε αντίθετο από το προσδοκώμενο αποτέλεσμα.

Επειδή, ωστόσο, στη φάση αυτή η κρίση από την εξέγερση του Βιταλιανού δεν έχει οριστικά παρέλθει, η στάση του αυτοκράτορα απέναντι στο Πάπα είναι ιδιαίτερα προσεκτική. Απορρίπτει μεν τις προτάσεις που εκείνος του υπέβαλε μέσω της πρεσβείας του 515⁵⁰, του απαντά όμως με ευγένεια και πολλή διαλλακτικότητα, αφήνοντας ανοιχτό παράθυρο για περαιτέρω διαπραγματεύσεις⁵¹. Ένα χρόνο αργότερα όταν ο κίνδυνος από τον Βιταλιανό έχει ουσιαστικά εκλείψει, η συμπεριφορά του απέναντι στον Πάπα μεταβάλλεται ριζικά. Περνά στην αντιπίθεση, απειλεί τους απεσταλμένους του, διακόπτει τις διαπραγματεύσεις και του στέλνει ένα γράμμα με πολύ σκληρό περιεχόμενο⁵².

Η πολιτική της ανοχής, που για τον Αναστάσιο είχε ημερομηνία λήξεως, δεν θα κρατήσει πολύ ούτε απέναντι στο κεντρικό πρόσωπο των γεγονότων εκείνης της εποχής. Ο Βιταλιανός, τον οποίον ο ευφυής αυτοκράτορας κατάφερε να ξεγελάσει με ψευδείς υποσχέσεις και παραπλανητικές ενέργειες –αλληλογραφία με τον Πάπα και δήθεν σύγκληση συνόδου– υποχρεώνεται το 516 σε παραίτηση από το αξίωμα του στρατηγού της Θράκης⁵³. Παρότι οι πηγές δεν αποσαφηνίζουν τους λόγους που οδήγησαν τον αυτοκράτορα σ' αυτή την απόφαση, μια γενική εκτίμηση της κατάστασης που είχε διαμορφωθεί, επιτρέπει τη διατύπωση κάποιων υποθέσεων.

49. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 161· Πρβλ. W. E. BROOKS, A Collection of Letters of Severus of Antioch from Numerous Syriac Manuscripts, PO XII, (1919), 196-199.

50. *Liber Pontificalis* I, 269· πρβλ. RICHARDS, *The Popes and the Papacy*, 102.

51. *Collectio Avellana*, ep.125· πρβλ. RICHARDS, *The Popes and the Papacy*, 102.

52. *Collectio Avellana*, ep. 138 σελ. 564-565. Είναι χαρακτηριστική η τελευταία φράση που απευθύνει ο Αναστάσιος προς τον Πάπα, μέσω αυτής της επιστολής: «Μπορούμε ν' ανεχθούμε να μας ταπεινώσουν, μπορούμε ν' ανεχθούμε να μας παρεμποδίζουν, δεν μπορούμε όμως ν' ανεχθούμε να μας διατάσσουν».

53. Στη θέση του Βιταλιανού διορίζεται ο Ρουφίνος: MARCELLINUS COMES, 99: *mutata fide Anastasius imperator Vitaliano succedit eidemque Rufinum destinat successorem*.

Οι παράγοντες που είχαν ευνοήσει τις προηγούμενες εξεγέρσεις του Βιταλιανού εξακολουθούσαν να υφίστανται και τότε (υποστήριξη από Πάπα και Θεοδώριχο και θρησκευτικό πρόβλημα). Ο ίδιος ο Βιταλιανός, εξάλλου, από τη θέση του στρατηγού της Θράκης, σε μια ενδεχόμενη νέα μεταστροφή του ενάντια στον αυτοκράτορα θα διεκδικούσε με μεγαλύτερες αξιώσεις την κατάληψη της εξουσίας.

Από την άλλη πλευρά, ο χρόνος, που είχε κυλήσει από την έκρηξη της επανάστασης έως τότε, είχε εκφυλίσει το περιεχόμενό της. Ο συμβιβασμός του αρχηγού της με το βυζαντινό αυτοκράτορα και μάλιστα η συναλλαγή του σε προσωπικό επίπεδο, αφού αποδέχθηκε το αξίωμα του στρατηγού που του προσφέρθηκε, του είχε, σε κάποιο βαθμό, στερήσει την έξωθεν καλή μαρτυρία. Το σπουδαιότερο όμως είναι ότι ο Αναστάσιος είχε ήδη κερδίσει πολύτιμο χρόνο ώστε ν' ανασυντάξει τις δυνάμεις του για μια δυναμική στρατιωτική αναμέτρηση μαζί του και να δώσει οριστική λύση στο πρόβλημα.

Η απόφασή του, λοιπόν, να του αφαιρέσει το υψηλό στρατιωτικό αξίωμα ώστε ν' απαλλαγεί οριστικά από την υφέρπουσα απειλή του τον δικαίωσε απόλυτα. Στη νέα εξέγερση του Βιταλιανού⁵⁴, που εκείνος προκάλεσε και ασφαλώς ανέμενε, απάντησε με επιτυχία κατανικώντας τις δυνάμεις του και υποχρεώνοντας τον ίδιο ν' αποσυρθεί στην Αγχιάλο της Θράκης⁵⁵. Η νίκη αυτή σηματοδοτεί μεν το τέλος της επανάστασης όχι όμως και του πρωταγωνιστή της, ο οποίος θα επανέλθει στο προσκήνιο, μετά το θάνατο του Αναστασίου⁵⁶.

Η πολιτική, λοιπόν, που ακολούθησε ο Αναστάσιος σε όλες τις φάσεις της επανάστασης, ήταν ευέλικτη, ευμετάβλητη, προσαρμοσμένη στις τρέχουσες συνθήκες. Συνίστατο στην εύκολη εναλλαγή των δύο βασικών αξόνων άσκησης της εξουσίας, της ανοχής και της καταστολής, όπως την όριζαν οι περιστάσεις.

Βέβαια, όπως η επανάσταση δεν εκδηλώθηκε αυτόνομα και ανεξάρτητα από τις άλλες σοβαρές διεργασίες της εποχής, έτσι και οι πολιτικοί χειρισμοί του Αναστασίου στο συγκεκριμένο πρόβλημα δεν αποτελούν συγκυριακές επιλογές, αλλά

54. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 34: *Βιταλιανός αὐθις ἐξογκούμενος δεινῶς τὸν Ἀναστάσιον ἔπαιζεν, καὶ οἱ τῶν λεγομένων Οὐννων Σαβήρ ἐκ τῆς προτέρας παροτρυνθέντες πείρας πολλαπλασίονες τῷ πλήθει ταῖς πάσαις σχεδὸν ἐπεχέθησαν ἐπαρχίαις τῆς καλουμένης Ποντικῆς.*

55. Οι ναυτικές δυνάμεις του Βιταλιανού ηττήθηκαν από το αυτοκρατορικό ναυτικό που είχε τεθεί υπό την διοίκηση του Μαρίνου (*χαρτουλάριος* και *σκρινιάριος*, υπεύθυνος των οικονομικών, βλ. *PLRE II*, λήμμα *Marinus 7*). Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, 34, μνημονεύει ως αρχηγό του στόλου τον κόμητα των εξκουβιτόρων Ιουστίνο. Αντίθετα ο ΜΑΛΛΑΑΣ, 403, και ο ΕΥΑΓΡΙΟΣ, 145, αναφέρουν ως διοικητή του στόλου τον Μαρίνο.

56. Βλ. ΕΥΑΓΡΙΟΣ, 154.

εναρμονίζονται με τις γενικές πολιτικές του αρχές, τις οποίες εφάρμοσε για να αντιμετωπίσει όλα τα σοβαρά προβλήματα.

Στο θρησκευτικό ζήτημα, αν και μονοφυσίτης ο ίδιος, επέδειξε μετριοπάθεια και ρεαλισμό με μια επίφαση δημοκρατίας, σε αντίθεση, λόγου χάρη, με τον προκάτοχό του, Ζήνωνα. Ο τελευταίος εξέδωσε, για παράδειγμα, το *Ένωτικόν* με δική του πρωτοβουλία, χωρίς να συγκαλέσει Σύνοδο ή να ενημερώσει τους επισκόπους⁵⁷. Αντίθετα ο Αναστάσιος, μολονότι δεν πίστευε στη δυνατότητα πραγματοποίησης των εξαγγελιών του —όπως για παράδειγμα ήταν εκείνη της σύγκλησης συνόδου στη Ηράκλεια— έδινε την εντύπωση προς όλες τις πλευρές (Πάπα, Βιταλιανό και ορθόδοξο κλήρο) ότι επιθυμούσε την επίλυση του θρησκευτικού ζητήματος με δημοκρατικές διαδικασίες και τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων.

Παρόμοια πολιτική συμπεριφορά επέδειξε και προς τον πατριάρχη Μακεδόνιο, με τον οποίον η σχέση του βρισκόταν διαρκώς σε τεντωμένο σχοινί⁵⁸. Το 510, ένα περίπου χρόνο προτού τον καθαιρέσει, αναγκάστηκε να ταπεινωθεί μπροστά του προκειμένου ν' αντιμετωπίσει την εξέγερση ενός οργισμένου πλήθους ορθόδοξων μοναχών και λαϊκών, που ευθέως, είχε στραφεί εναντίον του⁵⁹. Τον δέχθηκε με τιμές στο παλάτι, ανέχθηκε τις επιπλήξεις του για την μονοφυσική του κλίση, του υποσχέθηκε αποκατάσταση του δόγματος της Χαλκηδόνας και τον άφησε να φύγει με την εντύπωση ότι ήταν νικητής.

Ένα χρόνο αργότερα, όταν έκρινε ότι οι συνθήκες είχαν ωριμάσει, δεν δίστασε να τον καθαιρέσει με νομιμοφανείς μάλιστα διαδικασίες που ο ίδιος σχεδίασε και εφάρμοσε (Σύνοδος της Κλαυδιόπολης)⁶⁰.

Στα ίδια πολιτικά τεχνάσματα, της ανοχής και της ταπείνωσης, προσέφυγε και κατά τη μεγάλη λαϊκή εξέγερση της 6ης Νοεμβρίου του 512⁶¹. Παρουσιάστηκε στον Ιππόδρομο με ταπεινή εμφάνιση (χωρίς βασιλικό στέμμα και ένδυμα) και με παρα-

57. Βλ. DVORNIK, *Pope Gelasius and Emperor Anastasius I*, 211-216.

58. Για τις σχέσεις Αναστασίου-Μακεδονίου βλ. CHARANIS, *Church and State*, 65-71.

59. Βλ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ, 197, και ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 154· πρβλ. CHARANIS, *Church and State*, 67.

60. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 155, και ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΡΗΤΩΡ, VII, 8, 123-128· πρβλ. CHARANIS, *Church and State*, 69-70. Σχετικά με τις διαδικασίες απομάκρυνσης του Μακεδονίου και τη σύνοδο τη Κλαυδιόπολης βλ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ, 200.

61. Αφορμή για τη στάση αυτή υπήρξε ένα αυτοκρατορικό διάταγμα που εξεδόθη στις 4 Νοεμβρίου του 512 και διαβάστηκε στη Μεγάλη Εκκλησία από τον επί των οικονομικών Μαρίνο και τον Πλάτωνα, έπαρχο της πόλης. Με το διάταγμα αυτό έδινε εντολή σε όλες της εκκλησίες της Πρωτεύουσας να προσθέσουν στον ύμνο του Τρισαγίου τη μονοφυσική φράση *ό σταυρωθείς δι' ἡμᾶς*. Πηγές που αναφέρονται στο διάταγμα και τη στάση που ακολούθησε τη δημοσιοποίησή του είναι: MARCELLINUS COMES, 97-98· ΜΑΛΑΛΑΣ 406-407· *Πασχάλιον χρονικόν*, 610· ΕΥΑΓΓΡΙΟΣ, 146.

πλανητικά αλλά πειστικά λόγια μετέτρεψε την οργή του λαού σ' επευφημίες. *Ἐπερ θεασάμενος ὁ λεὼς ὡσπερ ἔκ τινος θείας <ρόπῃς> μετετίθετο καὶ παρεκάλει τὸν Ἀναστάσιον τὸν στέφανον περιθέσθαι ὑποσχόμενος τὴν ἡσυχίαν ἄγειν*, αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ευάγγριος⁶². Την επομένη κιάλας, παρά τις υποσχέσεις που είχε δώσει, συνέλαβε και θανάτωσε όλους τους υπαίτιους και υποκινητές της εξέγερσης.

Η επικριτική φράση του Θεοφάνη, *ὁ δὲ παράνομος ἀναιδῶς ἔλεγεν νόμον εἶναι κελεύοντα βασιλέα κατ' ἀνάγκην ἐπιορκεῖν καὶ ψεύδεσθαι*⁶³, απηχεί ακριβῶς την πρακτική αυτών των ιδιόμορφων πολιτικών επινοήσεων. Μπροστά στις μεγάλες λαϊκές ταραχές ή τις φιλοδοξίες κάποιων ισχυρών προσώπων που απειλούσαν το θρόνο του και τη συνοχή της αυτοκρατορίας, ο Αναστάσιος υποχωρούσε εύκολα και ενέδιδε μέχρι προσωπικής ταπείνωσης, προκειμένου να κατευνάσει τα πνεύματα και να κερδίσει χρόνο για τη δική του αντίδραση. Όταν ο κίνδυνος περνούσε, επέστρεφε αμέσως στην πολιτική της καταστολής, αγνοώντας τις υποσχέσεις, που υπό την πίεση των γεγονότων είχε αναγκασθεί να δώσει. Μετέβαλε δηλαδή, την πολιτική του τόσο συχνά όσο το απαιτούσαν οι περιστάσεις. Ωστόσο, αυτή η αντιφατική φαινομενικά πολιτική δεν ήταν εν τέλει παρά μια πολιτική συναίνεσης. Με τη συνεπή εφαρμογή της προσπάθησε να κρατήσει τις λεπτές ισορροπίες στο χώρο της Εκκλησίας, με το συγκερασμό των διαφορετικών απόψεων, ενώ επεδίωξε την αποκατάσταση της θρησκευτικής ειρήνης, χωρίς όμως να θέσει σε κίνδυνο την πολιτική ενόπια της αυτοκρατορίας⁶⁴. Οι κατασταλτικές του ενέργειες αποσκοπούσαν συχνά στον κατευνασμό των παθών και σε μια ευρεία κοινωνική ανοχή αλλά και αποδοχή των δογματικών αποκλίσεων. Το οξύ πολιτικό του αισθητήριο τον οδηγούσε συνήθως σε σωστές αποφάσεις, τα αποτελέσματα των οποίων δικαιολογούν, νομίζω, την άποψη που λίγες δεκαετίες αργότερα διατύπωσε για την πολιτική του ο μεγάλος ιστορικός Προκόπιος⁶⁵.

62. ΕΥΑΓΓΡΙΟΣ, 146.

63. ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 161.

64. Την πολιτική της συναίνεσης απηχεί ιδιαίτερα το περιεχόμενο της επιστολής που απέστειλε στον Πάπα κατά την επιστροφή της πρώτης πρεσβείας του 515, υπό τον επίσκοπο Τικίνου Εννόδιο. Απέρριψε τις προτάσεις του Ορμίσδα και αντέκρουσε τις απτήσεις του, υποστηρίζοντας ότι, αναφορικά με το δόγμα της Χαλκηδόνας, ουδέποτε πρόβη σε ενέργειες που να παραβιάζουν την ισχύ της Συνόδου. Όσον αφορά τους αιρετικούς Ευτύχιο και Νεστόριο, σημείωνε ότι είχαν ήδη καταδικαστεί, ενώ οποιαδήποτε περαιτέρω καταδίκη θα μπορούσε να προκαλέσει αιματοχυσία, γεγονός που θα δυσαρεστούσε τον ίδιο το Θεό. Άφησε, ωστόσο, ανοικτό παράθυρο για περαιτέρω διαπραγματεύσεις, αναφέροντας ότι θα του έγραφε πάλι και θα έστελνε στη Ρώμη τους δικούς του απεσταλμένους να διαπραγματευθούν μαζί του (βλ. *Collectio Avellana*, ep. 125· πρβλ. RICHARDS, *The Popes and the Papacy*, 102).

65. Βλέπε πιο πάνω, σημ. 1.

66. Βλ. ΚΑΡΑΜΑΛΟΥΔΗ, Οί μεταβολές στην πολιτική του Ζήνωνος, 73-90 και SCHWARCZ, *Die*

Στην περίπτωση του Βιταλιανού, μάλιστα, η πολιτική του αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι ο επικίνδυνος επαναστάτης ήταν ορθόδοξος και μπορούσε νόμιμα να διεκδικήσει το θρόνο, κάτι που δεν μπορούσαν να κάνουν οι προγενέστεροί του ισχυροί βάρβαροι ηγεμόνες Αλάρικος, Θεοδώριχος Στράβων και Αμαλός, αλλ' ακόμη και ο παντοδύναμος Άσπαρ, λόγω της αρειανικής τους πίστης⁶⁶. Θυμίζουμε ότι δυόμιση, περίπου, αιώνες αργότερα (742/3), ένας άλλος ορθόδοξος στρατιωτικός, ο κόμης του Οψικίου Αρτάβασδος, εξεγέρθηκε και διεκδίκησε το θρόνο από τον εικονομάχο Κωνσταντίνο Ε΄. Με σημαία την εικονολατρεία και την ορθοδοξία⁶⁷, συμμαχικώς με δυσαρεστημένους πολιτικούς και θρησκευτικούς κύκλους της πρωτεύουσας και πέτυχε ν' αναγνωριστεί και να στεφθεί, έστω προσωρινά, νέος αυτοκράτορας⁶⁸.

Ο Αναστάσιος, αντίθετα, ακολουθώντας την επιτυχημένη πολιτική της σύζευξης ανοχής-καταστολής δεν επέτρεψε στο δυναμικό ανταπαιτητή του θρόνου του, ούτε καν να προσεγγίσει το στόχο του. Ο απόηχος, ωστόσο, της κρίσης από την επανάσταση του Βιταλιανού ήταν ζωντανός και μετά το θάνατο του Αναστασίου, ενώ ο κίνδυνος από την παραμονή του στη Θράκη ήταν ακόμη υπαρκτός. Ο ορθόδοξος διάδοχος του μονοφυσίτη Αναστασίου Ιουστίνος φοβούμενος, κατά τον Ευάγριο, τη δύναμή του, την πολεμική του εμπειρία, τη δόξα του και κυρίως *την περι την βασιλείαν ἔφεσιν*, τον μετακαλεί στην πρωτεύουσα και του απονέμει υψηλά αξιώ-

Erhebung des Vitalianus, die Protobulgaren, 10.

67. Βλ. *Βίος Μιχαήλ Συγκέλλου*, έκδ. Mary CUNNINGHAM, *The Life of Michael the Synkellos. Text, Translation and Commentary*, Belfast 1991, 108: *ἐκτυφλώσας γὰρ τὸν τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς Ἄννης σύζυγον, τὸν ὀρθοδοξότατον ἄνακτα Ἀρτάβασδον τοῦνομα*. Πρβλ. *Βίος Γερμανοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως* (έκδ. L. LAMZA, *Patriarch Germanos I. von Konstantinopel (715-730)*, Würzburg 1975, 228: *Ἀρταβάσδω τῷ ἐπ' ἀδελφῇ Κωνσταντίνου γαμβρῷ ὀρθοδόξῳ ὄντι, καὶ ἸΩΑΝΝΗΣ ΖΩΝΑΡΑΣ, Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν*, έκδ. L. DINDORF, Λιψία 1870, τόμ. Γ', 344: *τῷ Ἀρταβάσδῳ ὀρθοδόξῳ τυγχάνοντι τὴν βασιλείαν ἐπεψηφίζοντο*. Αντίθετα, ο ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 415, και ο ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ, *Ἱστορία Σύντομος*, έκδ. C. DE BOOR, Λιψία 1880, κεφ. 60, αποσιωποῦν τὴν μαρτυρία περὶ ορθοδοξίας, αναφέροντας μόνο ὅτι ο Αρτάβασδος αναστήλωσε τις εικόνες.

68. Ο ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 408, αναφέρει σαφώς ὅτι ο Παιριάρχης Αναστάσιος εἶχε στέψει τὸν Αρτάβασδο αυτοκράτορα· πρβλ. St. GERO, *Byzantine Iconoclasm during the Reign of Leo III with particular Attention to the Oriental Sources*, Louvain 1973, 19. P. SPECK, *Artabasdos der rechtgläubige Vorkämpfer der göttlichen Lehren. Untersuchungen Zur Revolte des Artabasdos und ihrer Darstellung in der Byzantinischen Historiographie*, Βόννη 1981, 348. Ελεωνόρα ΚΟΥΝΤΟΥΡΑ-ΓΑΛΛΗ, *Ὁ βυζαντινὸς κληρὸς καὶ ἡ κοινωνία τῶν σκοτεινῶν αἰώνων*, Αθήνα 1996, 150.

69. Βλ. ΕΥΑΓΡΙΟΣ, 154.

ματα, προκειμένου να τον ελέγχει⁶⁹. Ο φιλόδοξος όμως ανεψιός του Ιουστινιανός, στο πρόσωπο του Βιταλιανού έβλεπε, ίσως, έναν από τους ισχυρούς αντιπάλους του για τη διαδοχή⁷⁰. Είναι, πιθανότατα, εκείνος που οργάνωσε τον Ιούλιο του 520 τη δολοφονία του, κλείνοντας έτσι τον κύκλο των επικίνδυνων στρατιωτικών ηγετών της Θράκης.

70. VICTOR TONNENENSIS, 197· MARCELLINUS COMES 101· ΘΕΟΦΑΝΗΣ, 256 κ.ε.· πρβλ. STEIN II, 230, και SCHWARCZ, Die Erhebung des Vitalianus, die Protobulgaren, 10.